

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'DEN SÖZ VARLIĞIMIZA KATKILAR

Nevzat Gözaydın

- Türk diline emek verenler arasında artık klasikleşen isimlerden biri olan Reşat Nuri Güntekin (1899-1956), ortaya koyduğu farklı türlerdeki eserleriyle seçkin bir yere sahip olmuştur. Balkan Savaşı sırasında İstanbul Edebiyat Fakültesinden mezun olunca öğretmenlik yapmış, sonra eğitim müfettişliğine geçmiş, on yıl kadar Çanakkale milletvekilliği görevinde bulunmuştur. Paris'teki kültür ataşeliğinden sonra 1954 yılında emekli olmuştur.

1917'den itibaren hikâyeleri ve tiyatro yazılarıyla dar bir çevreye hitap ederken, 1922 yılında *Çalıkuşu*'nun *Vakit* gazetesinde tefrika edilmesiyle ünü yayılmıştır. En çok bilinen romanları arasında *Damga* (1924), *Dudaktan Kalbe* (1925), *Akşam Güneşi* (1926), *Yaprak Dökümü* (1930), *Kızılıcak Dalları* (1932), *Eski Hastalık* (1938), *Miskinler Tekkesi* (1946), *Kavak Yelleri* (1950) sayılabilir. *Tanrı Misafiri* (1927), *Sönmüş Yıldızlar* (1927), *Leylâ ile Mecnun* (1928) hikâye kitaplarından bazılarıdır. İki ciltlik *Anadolu Notları* (1936/1966) müfettişliği sırasında dolaştığı illerdeki insanları, olayları biraz da eleştiri ve ironi katarak sahnelediği sayfalarla doludur, *Balikesir Muhasebecisi* (1953) ile *Tanrıdaki Ziyafeti* (1955) ün yapmış tiyatro eserlerindedir.

Bu çok yönlü yazarımızın iki eserini *Türkçe Sözlük* (TDK Yay., 11.bs., Ankara 2011, 2763 s.) için okuyup fişledim. *Dudaktan Kalbe* (10. bs., İstanbul 1973, 304 s.) ile *Anadolu Notları* (I. C, 9. bs., İstanbul 1976, 157 s.) ve (II. C, 4. bs., İstanbul 1975, 110 s.) içinde yer alan, büyük çoğunluğu sözlüğümüzde bulunmayan madde başları ile iç maddeleri belirledim. Ara sıra da örnek cümlesi bulunamamış olanları verdim. Her zaman olduğu gibi, kitaplardaki yazıma hiç dokunmadım. Aldığım cümlelerin sonunda kitapların kısaltmalarını ve sayfa numaralarını da gösterdim.

ağız: Sözlüğümüzde bu madde başının tam on iki anlamı ayrı ayrı açıklanmış ve bazılarına da örnek cümle bulunmuş. Oysa yazarımızın örnek cümlesindeki anlam gösterilmemiştir: “Birçok otellerde idare ancak iki ağız soba yakmakla mükelleftir.” (AN-I¹, 53) Burada belirtilen anlam ise öncelikle “kez, defa, ke-re”dir. Ancak metinden anlaşıldığı gibi, bir de “ağızına kadar dolu olarak yakış” ibaresini ekleyebiliriz.

ağız kalabalığına getir-: *TS* içinde bu deyimın iki anlamı var ve örnek cümlemiz ikinci anlama uygundur: “Gürültüye, ağız kalabalığına getirilerek bu saygısız, atlatılır ve kapı tekrar kapanır.” (AN-I, 19)

ağlaya sızlaya: Sözlüğümüzde gösterilmeyen bu ibarenin anlamı “çok ağlama sırasında şikayetlerini sıralamak”tır: “Bazıları kalem katıplığı filan gibi küçük bir işle İstanbul’da tutunamazlarsa ağlaya sızlaya yakın vilayetlerden birine çıkarlar.” (AN-I,85)

Allah’ın izniyle: “Allah’ın izniyle diyorum; çünkü bu kadar az yere bu kadar insan aldirmek fizik kanunlarına sığmaz; ancak Allah’ın izniyle kabil olur.” (AN-I, 31). “Allah izin verirse” anlamına gelmektedir.

altı eşelen-: Sözlüğümüz ne bunu ne de (altını eşelemek) iç maddelerini vermiş: “Tuluat piyeslerinden hangisinin altı eşelense esaslı bir Avrupa piyesinin temellerine varılacağını çok kuvvetle tahmin ederim.” (AN-I, 125) Anlam olarak “iyice araştırılmak, derinlemesine incelenmek” yazılabilir.

arayati: Bu ilginç madde başını yazarımız “yolculukta ara verecek geceleyiş” anlamında kullanmıştır ve *TS* içinde bulunmamaktadır: “Eskiler, sefer mihi-nettir, derler. İstanbul’dan İzmit’e yaylı arabada yahut katır sırtında iki arayati ile gittiğimiz günlerde hakikaten de öyleydi.” (AN-II², 7)

aşır oku-: “Mazlum hoca inanılmaz bir sükunet ve tahammülle gözlerini kapayarak o aşır okuyan tatlı sesiyle, yapma hanım, yapma, diye yalvarıyordu.” (AN-I, 42) “*Kur’an-ı Kerim*’den bir cüz okumak” anlamındadır.

avniye: “Elinde bir muşamba fener, arkasına soluk bir avniye kaputla uzak bir mahalleden gelen ihtiyar bir binbaşı vardı.” (DK,28) “Eskiden kullanılan bir tür yağmurluk” anlamında olup sözlüğümüzde yoktur.

ayakları karıncalan-: Bu iç maddeyi de sözlüğümüzde bulamıyoruz: “Adamcağızın ara sıra ayakları karıncalandıkça dolaşacak bir yeri bile yok.” (AN-I, 19-20) “Hareketsizlikten ayakları uyuşmak, hissizleşmek” anlamına gelmekte olup *TS*’de yoktur.

ayakları suya er-: Örnek cümlesi eksik kalmış bir iç madde: “Hacı Ahmet, ... bir haftalık erzaki o gece bir oturuşta silip süpürür. Nihayet ayakları suya eren çiftlik sahibi de ertesi sabah Hacı Ahmet’i Manisa’ya gönderir.” (AN-II, 94)

¹ “AN-I” kısaltmasıyla yazarın *Anadolu Notları* adlı eserinin birinci cildi kastedilmektedir.

² “AN-II” kısaltmasıyla yazarın *Anadolu Notları* adlı eserinin ikinci cildi kastedilmektedir.

başına topla-: “Satıcı, ... gazetelerin düştüğünden şikâyet ettikten sonra müvezzi çocukları gene başına toplamış olacaktır.” (AN-I, 49) Anlam olarak “etrafına çekmek, etrafında birleştirmek” yazılabilir.

bıçak sırtı kal-: Sözlüğümüzde bu fiille olan ibare bulunmuyor: “İhtiyar tüccar, vakayı öğrendiği zaman yüreğine inmesine bıçak sırtı kalmıştı.” (DK³, 19) “Çok az zaman kalmak” anlamını verebiliriz.

binbir ayak bir ayak: Bu ilginç deyimim örnek cümlesi bulunamamış: “Bu gece ölüm arabası şerefine gazino binbir ayak bir ayak. Halk can cana baş başa birbirini itip kakarak boş yer arıyor.” (AN-II, 97)

bir kem göz bir hanümanı söndürür: Sözlüğümüzde bulunmayan bu atasözünü yazarımız şöyle veriyor: “Adamcağız göze geldi. Göz fena şeydir. Atalarımızın dediği gibi bir kem göz bir hanümanı söndürür.” (AN-II, 69) Anlam olarak “Nazar, bütün bir haneyi mahveder.” yazabiliriz.

bön bön seyret-: Sözlüğümüz sade ikilemeyi vermiş ama bu fiille olan biçimi göstermemiş: “Güzel komedy oynuyorsun. Ben de inanmış gibi görünerek bön bön seni seyrediyorum.” (DK, 190)

can üstünde ol-: “Hastalığın duyulmasındaki bir başka tehlike de havadisin dallanıp budaklanarak can üstünde olduğunuz şeklinde İstanbul’a gitmesi ve ev halkını telâşa vermesidir.” (AN-I, 72) Sözlüğümüzde yer almayan bu deyim anlamı “eceli yaklaşmış olmak, ölüm döşeginde bulunmak”tır.

cerrar: Bu Arapça kökenli sözün anlamı “dilenci”dir ve sözlüğümde madde başı olarak bulunmamaktadır: “İhtimal benden bir yardım umuyordu. Mama-fih katiyen bir cerrar tavrı yoktu.” (AN-II, 93)

cezasını gör-: Örneksiz geçilmiş: “Piyesin sonunda cinayet ve haksızlık hakiki dünyamızdakinden daha büyük bir isabetle cezasını görür.” (AN-I, 131)

çalgılı çağanaklı: Sözlüğümüzde sadece (çalgı çağanak) bulunuyor, bu sıfat biçimi yer almıyor: “Bizim nesil bu meşhur mesirenin çalgılı çağanaklı sandal ve mehtap âlemlerinden ziyade bu âlemlerin romanesk tevatürleri devrine ancak yetişebilmiştir.” (AN-II, 48)

çoluksuz çocuksuz: *TS* içinde bu olumsuz ekli ikileme yok, sadece (çoluklu çocuklu) var; olumsuz biçiminin de gösterilmesi gerekir: “Bağlarımla bir tüccardan ziyade bir sanatkâr gibi meşgul oluyorum. Çoluksuz çocuksuz hayatımın bütün merakını yeni üzüm cinsleri yetiştirmeğe verdim.” (DK, 6) Anlam olarak “aile hayatı bulunmayan, çoluk çocuğu olmayan” yazılabilir.

dağdağasız: Örnek bulunamamış: “Bu sefer İstanbul’a gelirken çok sevindim. Burada daha sakin ve dağdağasız bir hayata kavuşacağımı umuyordum.” (DK, 232)

³ “DK” kısaltmasıyla yazarın *Dudaktan Kalbe* adlı eseri kastedilmektedir.

delil addet-: “Kanıt olarak kabul etmek” anlamında olup sözlüğümüzde yer almamaktadır: “Dede, keçilerin daha aç olduğunu söyleyerek etmeği onlara yedirmiş... Bozyakalılar bunu Dede’deki hayvan muhabbetine delil addederler.” (DK, 30)

devlet düşkünü: “Bir gün bir Anadolu kasabasında bir devlet düşkünü hakkında bana şunları söylediler.” (AN-II, 69) Örneğiyle maddeyi tamamlayalım.

devlet düşkünlüğü: Sözlüğümüzde bulunmuyor: “Allah kimsenin başına vermesin, devlet düşkünlüğü zor şeydir. Ancak şu da inkâr edilmemeli ki, bu felâket, insanı âdetâ asilleştiriyor.” (AN-I, 35) Anlamını “makam ve itibarını yitirip zavallı duruma gelmek” şeklinde yazabiliriz.

dümenci kal-: *TS* bu deyim almamış: “Yine birine rast geldim ki mektep birincisi idi. Fakat hayat ile mektebin birbirine uymaması yüzünden ekseriyetle olduğu gibi dümenci kalmıştı.” (AN-II, 45) Sözlüğümüzdeki (dümenci) madde başında üç ayrı anlam verilmiş, ancak yazarımızın örnek cümlesindeki “başarısız” anlamı gösterilmemiş. Bu durumda cümlede bulunan anlam “başarısız olmak, hiçbir varlığa sahip olmamak”tır.

edep dairesi: Bu ibareyi de *TS* içinde bulamıyoruz: “Edep dairesinde eğlenmesini bilmeyen bazı hâşa huzur efendi kılıklı hırtlara vukuat çıkardığı da olur.” (AN-I, 51) Anlamı “düzenin terbiye kuralları içinde davranış biçimi, usulü akıllı” olarak yazılabilir.

ehemmiyet al-: Sözlüğümüzde (Ehemmiyet vermek) maddesi var ama bu madde içi yok: “Bir seneden beri hayatında esrarlı bir ehemmiyet alan bu adam ne söylese, ne istese böyle cevap verecekti.” (DK, 107) “Önemli bir duruma gelmek” anlamındadır.

eli ekmekli: “Bence Muhlis Efendi eli ekmekli adam... Burma bıyıklı delikanlılardan iyi amma senin de üstüne varmak istemedik. Öyle ya geçinecek sensin.” (DK, 162) Bu iç madde sözlüğümüzde bulunmuyor. Anlamını “ailesini geçindirecek maddi imkânlarla sahip olan” şeklinde yazabiliriz.

fuzuli şağil: Bir dönem basınıımızda sık kullanılan bir ibare... *TS* içinde yer almıyor: “Bay, şimdi anadan kalma tapulu evine mahkeme kararıyla fuzuli şağil giren bir insanın asil isyanları, koyu kötümserliği ile dolup taşmaktadır.” (AN-I, 19) Anlam olarak “gereksiz, yetkisiz olduğu hâlde işgal eden kimse” yazılabilir.

gelici geçici: “Ben bir dereceye kadar senin annen de sayılırım... Her hâlde bu aşk dediğin şey de yine ötekiler gibi gelici geçici bir şey olacak...” (DK, 197) Sözlüğümüzdeki (gelip geçici) madde başındaki anlamla aynıdır.

gönlünü al-: “Hatırını alarak sevindirmek, memnun olmasını sağlamak” anlamlarında olup sözlüğümüzde yer almamaktadır: “Melek Hanım, ... Saip Paşa’nın kulesinde bir iki ay kalırdı. Böylece hem ağabeysinin gönlünü almış hem de şehirde bunalan çocuklarını eğlendirmiş olurdu.” (DK, 29)

güftesiz: Sözlüğümüzde bu olumsuz biçimi de, olumlu biçimi de yer almıyor, her iki sıfatın da bulunması gerekir: “Dede, güftesiz bir taksim yapacağı, sadece bir his ifade edeceği vakit bile bu izahatı ihmal etmezdi.” (DK, 31) Anlamı “güftesi bulunmayan”dır.

gün olur ki: Bu ibare de *TS* içinde yer almıyor: “Gün olur ki bomboş bir ovanın ortasında otomobil bozulur; şoför, makine veya tekerleği tamir edinceye kadar etrafta dolaşırım.” (AN-I, 5) Anlam olarak “bazen, herhangi bir zaman” yazabiliriz.

halavetli: “Esmer cildine halâvetli bir şeffaflık geliyor, mavi gözleri koyu renkli ince dudakları bu çehreye bir garip cazibe veriyordu.” (DK, 28) Sözlüğümüzde sadece (halavet) madde başı var, bu olumluluk bildiren biçim de olumsuzluk bildiren biçim de bulunmuyor.

hâli vakti yerinde ol-: “Geçimini iyi şekilde sağlamış bulunmak, rahat yaşamak” anlamlarında olup sözlüğümüzde bulunmamaktadır: “Hâli vakti yerinde olan aile sahipleri için sözüm yok. Onlar aralarında samimi aile toplantıları yapıyorlar.” (AN-II, 102)

hava çıkar-: “Beste yapmak” anlamındadır: “Kenan Bey’i rahatsız ettiğinizi işitmeyeyim. Mühim bir hava çıkarıyor, sessizliğe ihtiyacı vardır.” (DK, 52) *TS* içinde yer alması gerekir.

havadis çık: “Haber yayılmak” anlamındadır ve iç madde olarak gösterilmelidir: “Beş altı ay evvel Haydarpaşa’daki memuriyetime iade edileceğim yolunda bir havadis çıkmıştı.” (AN-I, 12)

hayvan koklaşa koklaşa, insan konuşa konuşa: Örnek cümle bulunamamış: “Atalar, hayvan koklaşa koklaşa, insan konuşa konuşa, demişler... Yalnızlık bir Allah’a mahsustur.” (AN-II, 20)

heves uyandır-: “Başıma iş açtın... İzmir’i tekrar görmek hevesini bende öyle kuvvetle uyandırdın ki, dayanamayacağım.” (DK, 88) Anlam olarak “heveslendirmek, heveslenmesini sağlamak” yazabiliriz.

içi ağla-: “Nimet ablası onu yine seviyordu. Fakat ne yapsın? Evli bir kadındı. Sırrını saklamağa, içi ağlarken dudaklarıyla gülmeğe mecburdu.” (DK, 91) “İçten içe üzülme, dertlenme” anlamındadır ve sözlüğümüzde bulunmamaktadır.

ilk göz ağrısı: “Yanımızdan geçen biri, Sabri, dedi. Heyecanla başımı çevirdim, evet Sabri, benim ilk göz ağrım.” (AN-II, 89) Sözlüğümüz bu madde başında iki anlam göstermiş, ama yazarın kullandığı anlamı vermemiş. Üçüncü bir anlam olarak “ilk arkadaş, ilk dost” yazabiliriz.

inkisar uyandır-: “Lamia’nın sadeliği, süzgün çehresini büsbütün çocuklaştıran ürkekliği, Mahmure’de evvela bir hayal inkisarı uyandırmıştı.” (DK, 138-139) “İnkisara yol açmak” anlamındadır.

işi yoluna gir-: “İşi istenilen biçimde sürmek” anlamına olup iç madde olarak alınmalıdır: “Biraz para bulup bu iki elemanı birbiriyle çarpıştırmağa başladın mı iş yoluna girmiş, kendiliğinden yürümeğe başlamış demektir.” (AN-I, 25)

işi gırgıra dök-: “Burada olursam Makbule beni baştan çıkarır, işi gırgıra, kahkahaya dökeriz.” (DK, 189) Anlamını “iş sırasında dalga geçmek, boş ve değersiz konularla uğraşmak” diye yazabiliriz.

izansız: “Ben sahiden fena adam oluyorum. İzansız hayvanlar gibi neyi canım çekerse saldırıyorum.” (DK, 100) Sözlüğümüzde örnek bulunamamış...

kafadan gayrimüsellah: “Aklı yerinde değil, deli, kaçık” anlamlarında olup sözlüğümüzde bulunmamaktadır: “Aldırmayın... Biçare kafadan gayrimüsellah... İki saattir çenesi durmuyor.” (AN-I, 38)

kalbi ezil-: Mecaz anlamıyla “üzülmek, sıkıntı içinde olmak” anlamındadır: “Karşıyaka vapurunda Nimet Hanım’ı göreceği dakikayı düşündükçe kalbi tatlı bir heyecanla eziliyordu.” (DK, 91)

kalemi dur-: “Fikirlerini nişanlısına vakfetmekle bu fena sinirlilikten kurtulacağını umuyordu. Fakat ilk kelimelerde kalemi durdu. Ona söyleyecek bir şey bulamıyordu.” (DK, 108). Anlam olarak “aklına yazacak bir şey gelmemek, hiçbir şey yazamamak” yazabiliriz. İç madde olarak *TS*’de yer almalıdır.

kanı kayna-: Örnek bulunamamış: “Ne yapayım gencim; kanım kaynıyor; ben de bir şey yapmak, söylemek ihtiyacımdayım.” (AN-II, 102)

karaç: “Bir tür araba” anlamında olup sözlüğümüzde yoktur: “Bozyaka’ya her gün Kâtipoğlu yolundan akın akın yük arabaları, karaçolar geliyordu.” (DK., 88)

kardeş kardeş yarenlik et-: *TS* içinde yer almayan bu fiille kullanım biçiminin anlamı “dostça sohbet etmek, söyleşmek” şeklinde yazılabilir: “Bizim Anadolu otelcileri bir yolcunun tren veya otobüste başka bir yolcu ile kardeş kardeş yarenlik ettiği hâlde otelde mutlaka yalnız yatmak istemesine bir türlü akıl erdiremeyeceklerdir.” (AN-II, 20)

karınca kararınca: Sözlüğümüz içerisinde sadece (karınca kaderince) var ve bir örnek cümle ile gösterilmiş, ancak yazarın verdiği biçim bulunmuyor: “Maksadım şu ki onlar gittikleri yere neşe ve hareket götürdükleri gibi ... devlete vergilerini de veriyorlar.” (AN-I, 125)

kaz ayağı: Sözlüğümüzde Romen rakamlarıyla tam üç adet farklı anlam verilmiş, ancak halk arasında, daha çok da hanımlarca bilenen dördüncü anlama yer verilmemiş: “Etrafları kaz ayağı gibi kırış kırış sürmeli gözleriyle Lamia’ya bakıyor, cevap bekliyordu.” (DK, 129) Anlamı “gözün kenarlarında veya çevresinde beliren ince çizgiler” olarak yazılabilir.

köfün: “Pazardan satın aldığı köfünler dolusu erzek evine gelirken konu komşu (sic!) pencerelere üşüşürdü.” (AN-II, 69) *TS* içinde bulunmayan bu madde başının anlamı “büyük sepet veya küfe”dir.

kurdun çocuğu akıbet kurt olur: Bu ilginç atasözü sözlüğümüzde yer almıyor: “Kurdun çocuğu akıbet kurt olur kızım... Bu kanun-ı tabiattır. Biz tevekkeli mi o kadar inat ettik.” (DK, 26)

mideye göçür-: Sözlüğümüzde *hık*. kısaltmasıyla göstereceğimiz bir iç madde: “Hacı Ahmet de yere çömelir; azını açar ve bakraçta ne kadar aşure varsa hepsini mideye göçürür.” (AN-II, 95). Anlamı “mideye indirmek, yemek”tir.

mikrosefal: “Kasabaların birinde bir mikrosefal tanıdım. Zavallının kollarıyla bacakları kuruya kuruya kalem hâline gelmişti.”(AN-II, 85) Örneđi yeterli olacaktır.

mülga: Örnek bulunamamış: “Modern otel yapmağa muvaffak olmuş memleketlerde eski misafirhanelerde bu mevki usulü vardır.” (AN-II,19)

ölmeşik: Sözlüğümüzde bulunmayan bu ilginç madde başının anlamını yazarın örneğinden çıkararak “ölmeye hazır, hayattan bıkmış (kimse)” şeklinde yazabiliriz: “Ayol, ne ölmeşik tazesin, dedi, keşişler gibi dünyaya mı küstün nedir?” (DK, 144)

palasa düş-: Halk arasında çok kullanılan bu iç madde *TS*'de yoktur: Bu seyahat sonunda kendini otele yahut yeni tabiriyle palasa düşmüş bulmak çok kere hazin oluyor.” (AN-II, 7) Anlam olarak “bir basit otelde yer bulmak” diyebiliriz.

para isteme benden, buz gibi soğurum senden: Yine çok bilinen ve kullanılan bir atasözü... Sözlüğümüzde yoktur: “Gene böyle sıkı bir zaman için, haddine düştüyse, iki kuruşluk bir para yardımı iste... Derhal maske değişir, , para isteme benden, buz gibi soğurum senden, sırrı aşık olur.” (AN-II, 62) “Para istemezsen her isteğini yaparım, ama para istersen yanıma yaklaşıma” şeklinde bir anlam yazabiliriz.

pazarlığa tutuş-: “Pazarlık etmek” anlamında olup *TS*'de yoktur: “Baba meydan kahvesinin ortasında kamyon biletçisi ile sıkı bir pazarlığa tutuşmuştu.” (AN-II, 58)

parsa topl-: “Ali direktan indikten sonra eline aldığı bir tepsi ile ahaliye sarıldı ve parsa toplamağa başladı.” (AN-II, 101) “Çevresindekilerden yapılan gösteri karşılığı para toplamak” anlamındadır ve sözlüğümüzde bulunmamaktadır.

perde perde arttır-: “Genç adamın halim vakarını, öteki muallimler gibi kendisine hakaret etmediğini gördükçe tecavüzünü perde perde arttırıyordu.” (DK, 37) “Derece derece yükseltmek” anlamındadır.

pirifani: Örnek bulunamamış: “Toprakçı mübarek pirifaniyi merak eder; adamın eşkâlini kadına tarif ettirir.” (AN-II, 95)

piyasa yap-: Sözlüğümüzde bulunan (piyasa etmek) iç maddesiyle aynı anlamdadır: “Akşamları karşı kaldırımda kısa bir piyasa yapıyorum. Ahbabın... bir yere gittiğini gördüm mü hemen dükkâna koşuyorum.” (AN-I, 49)

rikkate kapıl-: “Unutulmuş eşyayı yerlerinde buldukça çocukça bir rikkate kapılıyor, duvardaki resimlere bakıyor.” (DK, 95) “Hassas bir duruma gelmek, içlenmek” anlamındadır ve sözlüğümüzde yoktur.

rintmeşrep: “Rint gibi davranan” anlamındadır: “Münir Bey, biraz rintmeşrep, sade, mâkul bir adamdı.” (DK, 9) *TS*'de yer almıyor.

sadedil: “Kavanozlar içinde toprağa gömüldüğü rivyeti edilen kırmızı altınlar hikâyesine inanacak kadar sadedilseniz onu baştanbaşa tarayabilirsiniz.” (AN-II, 63) Anlamı “saf, çabuk ve kolayca inanan”dır.

sevdayı sardır-: “Dünyadan alâkamı kesip bağlarıma çekildikten sonra üzüm-cülüğe sevdayı sardırdım.” (DK, 6) Anlam olarak “iyice sevdalanmak, büyük sevgi duymak” yazılabilir.

sipil sipil ol-: “Köşede bir koltuğu kurulmuş, bir yandan Kenan'ı istintak ediyor, bir yandan bir elişi makasıyla pantolonunun sipil sipil olmuş paçalarını düzeltiyordu.” (DK, 38) Sözlüğümüzde ne bu ikileme var ne de fiile kullanılışı... Anlamı “iplikleri açığa çıkmak, dikiş yerleri darmadağın olmak” yazılabilir.

sirayetsiz: *TS* içinde bu olumsuz biçimi de, olumlu sıfatı da bulamıyoruz. “Yayılmamış, bulaşmamış, dağılmamış” anlamlarındadır: “İnsan kalbinin bu kadar sağırлаştığı, bu kadar sirayetsiz bir sükûn içinde ruhların neden durgun kaldığı anlaşılacaktır.” (AN-II, 40)

söz katı düş-: Sözlüğümüzde bu iç madde bulunmamaktadır: “Konuşmasını beceremeyen cahil insanlarda olduğu gibi iyi niyetlerle söylendiği sözler daima katı düşerdi.” (DK, 141) “Söylenen söz ters anlaşılacak, sert etki yapmak” anlamına gelmektedir.

şakanın dozunu kaçır-: “Yapılan şaka karşı tarafı çok incitmek” anlamında olup sözlüğümüzde yer almamaktadır: “Bu biçareye ara sıra para filân da verdiklerini zannederim. Sadece biraz gülmek istiyorlar ve tedbirsizlikten şakanın dozunu kaçırıyorlar.” (AN-II, 85)

taban arabası: “Çifte silindirli vilâyet otomobilinin insanı yarım saatte götürdüğü yerden taban arabası, hele yağışlı havalarda, sabah ezanı geri getirirse gene ne devlettir.” (AN-II, 31) Sözlüğümüze *mec.* kısaltmasıyla alacağımız bu iç maddenin anlamı “yaya olarak, yayan”dır; daha doğrusu “ayaklar” diyebiliriz.

takaza et-: Örnek cümlesi eksik kalmış: “Büyük şehirlerde belediye meczuba hem bakmaz, hem de üstelik takaza ederek oradan oraya kaçarır.” (AN-II, 82)

tekaüde sevket-: “Emekli olmasını saklamak” anlamındadır ve sözlüğümüzde yoktur: O şimdi burada değil. İşe yaramaz bir bina yaparak Evkaf'ı zarara soktuğu için adamı tekaüde sevkettiler.” (AN-II, 15)

tersi dön-: “Üstüste dört beş saat bu hendeseyi seyredersen tersim dönmesinden korkuyorum.” (AN-II, 33) örneğiyle maddeyi tamamlayalım.

üşene üşene: Bu ikileme sözlüğümüzde yoktur. Anlamını “üşenerek” yazabiliriz: “Yayvan bir koltuğun içinde yemek ağırlığı ve yol yorgunluğu ile uyuşup kalan Vehip Faşa, üşene üşene gözlerini açtı.”

vesvesesiz: Sözlüğümüzde sadece (vesvese) bulunuyor ama olumlu ve olumsuz sıfat biçimleri yer almamış: “Karşıdan gelen şu iki büyük hanım, beni sana ilân-ı aşk eden bir çapkın sanır. Bizim hâlis, vesvesesiz ahbablar olduğumuzu ne bilsinler?” (DK, 98) Anlamını “vesvesesi bulunmayan” diye yazabiliriz.

vukuat çıkar-: “Polisin ilgileneceği olaylara yol açmak” anlamında olup sözlüğümüzde yoktur. Örnek cümle için bk. **edep dairesi**.

yaymacı: Sözlüğümüzde *hık* kısaltmasıyla alacağımız bir madde başı: “Arkadaşım kan tere batmış, yaymacıların sokağa döktükleri... hırdavat arasında okazyon antika arıyor.” (AN-II, 34) “Satacağı malları sokakta yere yayararak satan kimse” anlamındadır.

yumurta kabuğundan çıkar, kabuğunu beğenmez: Sözlüğümüzde bulunmayan başka bir atasözü: “Yumurta kabuğundan çıkar, kabuğunu beğenmez, fehvasınca Kenan Bey oğlumuz, ... bu dedeyi boşladı.” (DK, 16) Anlam olarak “iyi bir yere gelen insan, geçmişini çabuk küçümser” yazılabilir. Sözlüğümüzde bulunmamaktadır.

yüzünü kızdır-: Bu iç maddeyi de *TS*'de bulamıyoruz: “Ben, boş ümitle insan avutmanın faydasından ziyade zararına inandığım için çok kere yüzümü kızdırır, açıkça mümkün değil, derim.” (AN-I, 14-15) Anlam olarak “alçak gönüllüğü ele alarak, fazla utanıp sıkılmadan talepte bulunmak veya cevap vermek” yazabiliriz.

zahip ol-: “Polis, bizi otele sayımızla teslim etti... Geçtim, gelir gelmez kaçtığıma filân zâhip olurlar da başıma iş açılar.” (DK, 189) Anlamı “sanmak, zannetmek”tir.